

Makale Türü: Araştırma

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SAVUNMA VE GÜVENLİK POLİTİKALARI

¹Fırat GÜZELDAĞ, ²Laçın AKYIL

Öz

Güvenlik ve savunma kavramları çok uzun yıllardan süregelen kavramlardır. Dünyanın en eski kıtalarından biri olan ve tarih boyunca pek çok savaşın yaşandığı bu coğrafyada güvenlik ve savunma konuları devletler açısından birincil öncelikte olmuştur. Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla tarih boyunca çeşitli örgütler oluşturulması önerilmiş ve çeşitli teoriler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Avrupa Savunma Topluluğu, Batı Avrupa Birliği gibi örgütler oluşturulmuş ancak bu örgütlerden istenilen sonuç elde edilememiştir. 1990'lı yıllarda Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan Bosna ve Kosova Savaşları Avrupa Birliği bütüncül hareket edememiş ve yaşanan katliamlara etkin bir şekilde müdahale edemediği için ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Üye ülkelerin tek sesli olmamasının en önemli sebebi ise güvenlik ve savunma meselelerinin bir üst kuruma devredilmesindeki şüpheleridir. Günümüzde ekonomik ve siyasi açıdan çok büyük bir ilerleme kaydeden Avrupa Birliği aynı başarıyı savunma ve güvenlik alanında gösterememiştir. Bu durum genel olarak ülkelerin egemenlik haklarından vaz geçmemeleri ve farklı politik hesaplamalarına dayanmaktadır. Bu çalışmada genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Birliği'nin savunma ve güvenlik konularında yaşanan gelişmeler ve izlenen politikalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Savunma ve Güvenlik, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Batı Avrupa Birliği, AB Güvenlik ve Savunma Politikaları

Defence and Security Policies of The European Union After The Second World War

Abstract

The concepts of security and defense are concepts that have been going on for many years. In this geography, which is one of the oldest continents in the world and where many wars have been experienced throughout history, security and defense issues have been the top priority for states. In order to ensure security in Europe, it has been suggested to establish various organizations throughout history and various theories have emerged. As a result, organizations such as the European Defense Community and the Western European Union were formed, but the desired result could not be obtained from these organizations. The Bosnia and Kosovo Wars in the Balkans in the 1990s during the disintegration of Yugoslavia, the European Union was not able to act holistically and was exposed to serious criticism because it could not effectively intervene in the massacres. are doubts. Today, the European Union, which has made great progress in economic and political terms, has not been able to show the same success in the field of defense and security. This situation is based on the fact that countries do not give up their sovereign rights and different political calculations. In this study, the developments and policies followed in the defense and security issues of the European Union after the Second World War were examined.

Keywords: European Union, European Union Defense and Security, Common Security and Defense Policy, Western European Union, EU Security and Defense Policies

¹ Uzman, T.C. Cumhurbaşkanlığı Başkanışmanlığı, firat.guzeldag@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0001-9214-6506

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, lacin-77@hotmail.com, ORCID-iD: 0000-0001-7816-3131

Makale gönderim tarihi: 08.05.2022

Kabul tarihi: 12.06.2022

GİRİŞ

Savunma ve güvenlik uluslararası ilişkilerin en temel konularından biridir. Devlet merkezli tüm teorilerde güvenlik konusu ele alınırken devletin rolünden, güvenliğin sağlanmasındaki sorumluluğuna, güvenliğin ne şekilde sağlanabileceğine ilişkin birçok karmaşık hususa farklı açılardan değinilmektedir. Devleti merkeze alarak yapılan değerlendirmelerde; devletin toprak bütünlüğü ve egemenliğini koruma gibi yaklaşımlar ağır basmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre güvenlik, “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019: 1013). Güvenlik aslında devletlerin ya da toplulukların kendi birliklerini ve bağımsızlıklarını koruma becerisi olarak da düşünülebilir. Savunma kavramı ise Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre “saldırıya karşı koyma, müdafaa” olarak nitelendirilmektedir (TDK, 2019: 2045). Devletin varlığını koruma ve sürdürmeye yönelik aldığı her türlü önlem, faaliyet ve çalışma savunma içinde değerlendirilebilir. Bu iki kavram birlikte düşünüldüğünde; tehditler ve tehlikelerden uzak olma hissi güvenlik iken; savunma ise güvenliğe yönelik yapılan tehdit ve tehlikeleri uzaklaştırma olarak kabul edilebilir. Bir başka deyişle güvenlik, sahip olunanlara yönelik bir tehdidin olmaması, savunmaya ihtiyaç duyulmaması hâlidir.

Her ne kadar idealizm savunucuları tarafından güvenliğin barışın bir sonucu olduğu düşünülse de uluslararası ilişkilerde önemli bir kabul gören realist yaklaşıma göre, uluslararası ilişkileri yönlendiren temel unsurların başında devlet ve güç gelmekte olup, buna bağlı olarak askeri ve stratejik düzeyde güvenlik stratejileri geliştirilmesi kaçınılmazdır. Devlet merkezi otoriteyi korumak adına sorumluluğunun bilincinde olmak ve uluslararası anarşik ortamda kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamayı taahhüt etmek zorundadır (Bozyel, 2021: 141). Devletlerin kendi güvenlikleri ve vatandaşlarına sunmak zorunda oldukları güvende olma hissiyatı nedeniyle yalnız başına hareket edebilecekleri gibi ittifaklar kurmaları da mümkündür. Bir devletin güvenlik için aldığı savunma tedbirleri başka bir devletin güvenliğini tehdit eder hale gelebilir. Bu sebeple devletler güvenliği ürettiği gibi; güvenliği de tüketmeye devam etmektedir demek yanlış olmayacaktır.

Avrupa merkezli olarak bir güç birliği ile güvenliğin sağlanması girişimleri aslında tarih boyunca gündeme gelmiştir. Örneğin; Fransız Pierre Dubois Kudüs’ü Müslümanlardan kurtarmak için Avrupalı Hristiyan ülkeleri bir çatı altında toplamayı önermiş, Dante eserlerinde Avrupa kültür birliğini işlemiş, Papa II. Pius Müslüman Türklere karşı Avrupalı Hristiyan devletlere birlik çağrısı yapmış, J. J. Rousseau Avrupa Federasyonu oluşturulması gerektiğini savunmuş, Jeremy Bentham Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Ordusu kurulması gerektiğini, Immanuel Kant da ebedi barış odaklı, hukuka dayalı yönetim esaslı Avrupa Birliği’ni savunmuş, Victor Hugo da Avrupa Birleşik Devletleri adında bir dergi çıkararak Avrupalı devletler arasında birlik kurulması yönünde çalışmalar yapmıştır (Akçay vd., 2011: 119). Benzeri örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte son olarak, Avrupalı devletlerin savunmada ortaklaşa çabalarının önemli olduğu ve Avrupa’da güvenlik konusunda bir çerçeve oluşturacağı motivasyonu Avusturyalı Kont Richard von Coudenhove-Kalergi tarafından 1923 yılında Pan-

Europa Union adında tüm siyasi partilerden bağımsız, birleşik Avrupa Devleti fikri yanlısı bir dernek dahi kurulmuştur.

Soğuk Savaş döneminin bitişinden itibaren dünya siyasetinde yeni bir güvenlik anlayışı hâkim olmaya başlamış ve bu anlayış Soğuk Savaş dönemi boyunca geçerli olan ulus-devletin mutlak hegemonyasını içeren siyasi yapının çok daha ötesinde, karşılıklı ilişkilerin ve devletlerin birbirlerine bağımlılıklarının arttığı, dünya siyaset arenasında çok aktörlü bir yapılanma oluştuğunu göstermiştir. Bu güvenlik anlayışı değişimine yönelik ilerleyen zamanlarda yapılan çalışmalar, bu siyaseti küreselleşmeyle ilişkilendirmiş, küreselleşmeye bağlı olarak gelişen bu yeni güvenlik anlayışında silahların değil, çok katmanlı kavramların güvenliğe dâhil olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bu çok katmanlı kavramlar, ülkelerin ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel varlıklarıyla ilişkili olup, küreselleşme politikası ülkelerin fiziksel savaşını değil, bahsedilen varlıklar üzerinden gücünü sergilediği, daha soyut savaş teorisi üzerine şekillenmiştir (Gül, 2016: 304).

1795 senesinde I. Kant'ın Aziz Thomas Aquinas'ın haklı savaş teorisine karşı oluşturduğu Ebedi Barış Teorisi, devletler üstü bir federasyon kurularak tek bir dünya ülkesi yaratma gayesinin fikri doğuşunu temsil etmektedir. 18. yüzyılın sonunda ortaya atılan bu görüş, 20. yüzyılın ortalarında dünya siyasetinin yönlendirici gücü konumuna gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme getirdiği Milletler Cemiyeti fikriyle tamamen somutlaşmaya başlayan bu kavram, dünyada barışın da kolektif şekilde sağlanabileceğini, görünmez tehditlere karşı ancak ve ancak tek bir dünya devleti olunmasıyla mücadele edilebileceğini akıllara getirmektedir. Zira 20. yüzyılla birlikte tehdit algısı da değişmiş olup; bir devletin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin yaşam kalitesini ani şekilde etkileyebileceği, muğlak olduğu, devlet ve devlet-dışı aktörlerden gelebilecek güçte ve davranışta olabileceği dile getirilmektedir (Ullman, 1983). İkinci Dünya Savaşı sonrası, Soğuk Savaş döneminde de bu durum geçerli olmuş, devletler tehdit kaynağına veya ortak düşmana karşı güvenliklerini sağlayabilmek adına yeni girişimler, iş birlikleri ve yeni stratejiler geliştirmeye koyulmuştur (Özdal ve Genç, 2005: 4). Tüm bunlar ve yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda Avrupa devletlerinin de birbiriyle yakın iş birliği içinde bulunması kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulacak düzene ilişkin müttefik devletler arasında gerçekleştirilen diplomatik konferanslara, Avrupa'da savunma ve güvenlik politikalarının tarihsel gelişim sürecine ve Avrupa güvenliğinin geleceğine ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜZEN İLE İLGİLİ GELİŞMELER

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünya, Avrupa da dâhil, büyük bir yıkım yaşamış, müttefikler dahi savaşı kazanmalarına rağmen ekonomik sorunlar yaşamaya başlamışlardır. Bu nedenle müttefiklerin arasında da görünmeyen anlaşmazlıklar filizlenmiş, taraflar bu anlaşmazlıklarının çözümü noktasında, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bir kriz yaşamamak adına diplomatik konferanslar üzerinden uzlaşmacı bir yol izlemişlerdir. Bu kapsamda 19 Ekim-1 Kasım 1943 tarihleri arasında

Moskova Konferansı gerçekleşmiştir. ABD, Birleşik Krallık, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Çin'in Dışişleri Bakanları'nın katılımıyla Rusya'nın Moskova şehrinde yapılan bu konferans, Tahran Zirvesi'ne de hazırlık mahiyeti taşımaktadır. Konferansta görüşülen konular arasında SSCB'nin Almanya ile savaşacağına dair garanti vermesi, SSCB'nin savaş sonrası kurulacak uluslararası örgüte üye olacağı, bu örgütlerden birinin de Moskova'da kurulacağı şeklindedir. Konferansın en önemli konusu, savaş suçlularının cezalandırılmasına ilişkindi. Müttefikler bir mahkeme kurulmasını ve savaş sonrasında suçluların yargılanmasını desteklediklerini bildirmişlerdir (Gönlübol, 1982: 180-181). Moskova Konferansı'nda SSCB, ABD ve İngiltere'nin hükümet başkanları arasında kısa bir süre sonra bir görüşme daha yapılması yönünde de karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda 28 Kasım ve 11 Aralık 1943 tarihleri arasında Tahran kentinde bir araya gelinmiştir. Tahran Zirvesi olarak kabul edilen bu görüşmelerde öncelikle Moskova Konferansı'nın üzerinden geçilmiş; ardından ABD ve İngiltere, SSCB üzerindeki emellerine yönelik politikalar ortaya atmışlardır. Konferans sonucunda Müttefikler Türkiye'nin de savaşa dâhil olmasını istediklerini ve bu doğrultuda daima Türkiye'nin yanında olacaklarını belirtmişler, Mayıs 1944'te Fransa'ya Manş Denizi üzerinden işgale başlayacakları yönünde karar vermişlerdir (Caşın vd., 2007: 43).

Savaş devam ederken Müttefik Devletler kendi aralarında savaşın geleceği ve savaş sonrası döneme dair güvenlik ve barış içeren konularda organize olmaya dair kararlar almak adına görüşmeler yapmışlardır. 21 Ağustos-7 Ekim 1944 senesinde yapılan Dumbarton Oaks Konferansı veya diğer bir adıyla Uluslararası Barış ve Güvenlik Teşkilatı Washington Sohbetleri bu anlamda yapılan görüşmelerden biri olup; ABD, SSCB, İngiltere ve Çin arasında ABD'nin Washington kentindeki Dumbarton Oaks bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde 1943 senesindeki Moskova Konferansı'nda alınan kararlardan biri olan dünyanın uluslararası bir örgüt gereksinimi üzerinde durulmuştur. Konferansın ana konusu olan örgütün; uluslararası barış ve güvenliği korumak, evrensel barışı güçlendirmek, uluslararası iş birliğini sağlamak gayesiyle kurulacağı yönünde kararlar alınmıştır. Bu konferansın en önemli sonucu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında barışı temellendirecek bir uluslararası örgüt kurulmasına taraftar güçlü ülkeler olması ve küresel siyasetin barışçıl yönde ilerleyeceği anlamında aşama kaydedilmesidir (Ateşoğlu, 2006: 56-57). Dumbarton Oaks Konferansı'nın ardından müttefikler, 1945 senesinde 4-11 Şubat tarihleri arasında Yalta'da bir araya gelmişler ve Yalta Konferansı'nda savaş sonu düzenle ilgili görüşmüşlerdir. Konferansın gündemi arasında SSCB'nin Japon İmparatorluğu'na savaş ilan etmesi, Almanya'nın bölünmesi ve Polonya topraklarının değişimi bulunmaktadır. Bu konuların masaya yatırılması sırasında tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, ortak bir zeminde buluşulamadığı, müttefikler arası farklı istek ve tutumların, zamanla oluşturacağı rekabet sezilmekteydi. Bu konferans kadar stratejik dengeyi belirleyen bir başka görüşme ise 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında gerçekleşen Potsdam Konferansı'dır.

Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı sona ererken, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi birçok sorun da halen çözümlenmeyi bekliyordu. Yalta'da ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümlenmesi güç görünmekle birlikte müttefikler savaş sonu barışını sağlamak adına

Potsdam Konferansı'nda bir araya gelmişlerdi. Konferansta öncelikle Nazi Almanya'sının işgal ettiği toprakların alınması, Avusturya'nın Almanya'dan ayrılması, Almanya'nın bölünmesi ve savaş suçlularının cezalandırılması konuları tartışılmıştır. Bu görüşmelerde Yalta'daki gibi bir ortak karara varılamadığı, bilhassa SSCB'nin savaştan çok güçlü çıkmasından ötürü karar merci konumunda olmak istediği, müttefiklerin savaşın ardından küresel kutuplaşmayı başlatacaklarının sinyalleri görülmeye başlanmıştır (Buzan, 1990: 78-79). Bir başka deyişle, İkinci Dünya Savaşı müttefikleri ortak müzakerelerde bir karara varamadıkları gibi savaş sonrasında savaş sürecini değerlendirme noktasında da bireysel hareket ettikleri için görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Tüm bu fikir ayrılıklarına rağmen Potsdam'daki görüşmelerin ardından Londra ve Moskova'da da iki barış konferansı gerçekleştirilmiş, adeta birbirlerini ikna ve uzlaşma süreci içerisine girmiş olsalar da bu iki konferanstan da benzer olumsuz, uzlaşmadan uzak sonuçlar çıkmıştır. Bu konferanslarda anlaşmazlıklar olmasına rağmen çeşitli konularda karara varılabilmektedir. Örneğin Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya ile yapılacak olan barış anlaşmaları ve içeriğine; Uzakdoğu'nun kontrolü ve bu amaçla kurulacak bir Uzakdoğu Komitesi'nin gerekliliğine; Japonya için de bir komite oluşmasının önemli olduğuna ve Çin'in geleceğine ilişkin kararlar alınmıştır (Caşın vd., 2007: 45).

Müttefik devletlerin savaş sonu barış anlaşmalarını görüşmeleri adına 29 Temmuz 1946'da Paris Barış Konferansı toplanmış ve başta ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa olmak üzere 21 devletin katılımıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu konferansın en önemli sonucu 10 Şubat 1947'de Paris Barış Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Bu konferansla birlikte savaş tazminatları ve azınlık haklarının taahhüdü konusunda ortak kararlar verilmesine rağmen, toprak düzenlemelerinde alınan kararlar ve ulaşılan barışın beklentileri karşılamadığı, aksine dünyayı Doğu ve Batı olmak üzere iki kutba ayırdığını görülmektedir. Bir başka ifadeyle, görüşmeler neticesinde barışın tesisine yönelik ihtiyaç duyulan son düğüm atılamamış, dünya silahın soğuk demiri yerine Soğuk Savaş'ın kışına razı gelmiştir.

2. AVRUPA SAVUNMA VE GÜVENLİK POLİTİKASI OLUŞUMUN TARİHSEL GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan bir süre sonra savaşın müttefiklerinin, tıpkı Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi yine aralarında anlaşmazlıklara düştükleri görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya devletleri arasındaki uyuşmazlıklar çok daha derin ve kutuplaşmış bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde sorunlarına barışçıl çözümler bulamaması nedeniyle yaşanan savaş neticesinde siyasi ve ekonomik açıdan büyük kayba uğrayan Avrupa, uluslararası ilişkiler alanında da etkinliğini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmıştır. Hem karşılaşılan sorunları kendi içinde çözememesi hem de sorunların ve savaşların uluslararasılaşması, Avrupa'nın güvenlik yaklaşımını tekrar gözden geçirmesine yol açmıştır.

ABD ve SSCB arasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan rekabet dünyayı iki kutba bölerken Avrupa'yı da birlikte hareket etme, birlik oluşturma ve bütünleşme sağlamaya yönelik girişimlerini sıklaştırmaya yönlendirmiştir. Soğuk Savaş ve sonrasındaki dönemde savunma ve güvenlik

politikaları kapsamında uluslararası örgütlerin kurulması, çeşitli antlaşmaların imzalanması, güç birliği yoluna gidilmesi şeklinde bir yol izlenmiştir. Bu kapsamda Avrupa devletleri tarafından; sorunların çözümüne yönelik atılacak adımların daha barışçıl olması gerekliliği, daha kolektif kararlar alınması ihtiyacı kabul edilmiştir. Avrupa'nın güvenliğinden Avrupalıların sorumlu olması gerekliliği bilinciyle attıkları ilk adım 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması olsa da ilk somut gelişme 17 Mart 1948 tarihinde Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan ve ortak savunma, ekonomik, sosyal ve kültürel iş birliğini içeren Brüksel Antlaşmasıdır ki bu antlaşma, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin temellerini de atmıştır. Brüksel Antlaşması ile Almanya'nın silahlanmasını engellemek ve SSCB'nin yayılmasını durdurmak için kurulan Brüksel Antlaşması Örgütü; kıta Avrupa'sında ilk savunma ittifakı olması, açısından çok önem taşımaktadır. İlgili antlaşmanın 4. maddesine göre; imzacı devletlerden birisi silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde diğer taraf devletler ellerindeki askeri ve diğer bütün imkânlarla yardım edeceklerdir. Bu kapsamda; imzacı ülkelerin güvenlik gereksinimlerini kısmen de olsa karşılar mahiyette olup hava kuvvetleri ve askeri araçlarına yönelik düzenlemeler de içermektedir (Ülger, 2002). Hemen bir yıl sonra 1949 yılında NATO'nun kurulmasıyla önemini ve işlevini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve uluslararası barış taahhüdü veren Milletler Cemiyeti, ABD'nin de üye olmamasının etkisiyle, istenen başarıyı elde edememiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında aynı durumun yaşanmasını istemeyen devletler, daha güçlü ve etkili bir organizasyon oluşturmak adına harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Şartı imzalanarak Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur. İnsani, sosyal, ekonomik ve daha birçok alandaki soruna karşı barışçıl, çözüm odaklı ve iyi niyetli bir anlayışla oluşturulan bu örgütün amacı bugün daha çok sosyal yönüyle gündeme gelse de uluslararası siyasette klasik saldırıların önlenmesi ve bertaraf edilmesi, insancıl müdahalede bulunularak barışın sağlanması şeklindedir (BM, 1945).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş şartları, Avrupa'daki kapitalist devletlerin Sovyet bloğunun yayılmasını engellemek ve yeni bir çatışmanın yaşanmasını önlemek ABD ve NATO şemsiyesi altında ortak bir güvenlik (kolektif güvenlik) şemsiyesi altında oluşturmuşlardır. Bu sürecin temel çıkış noktasının kıta üzerinde bir barış ve refah ortamı sağlayarak, "güvenlik toplumu" oluşturmak olduğu söylenebilir. Bu nedenle güvenlik ve savunma kavramlarının Avrupa'daki devletlerin ortak motivasyonu olduklarını söylemek mümkündür. Bu dönemde güvenlik ve savunma konuları birinci derece öncelikli konular olmuştur (Şöhret, 2013: 61).

25 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı'nın başlaması, Avrupa'da SSCB'nin yayılcı politikalarına ilişkin endişeleri arttırmıştır. Bu duruma İngiltere'nin Avrupa ortak güvenliğini hiçe sayan politikalarının da eklenmesi, güvenliğin NATO tarafından sağlanıp sağlanamayacağına ilişkin soru işaretlerini de doğurmuştur. Bunun üzerine de yeni arayışlara giren Avrupa devletlerinde askeri güçlerini "Avrupa Ordusu" şeklinde uluslar üstü bir yapı içerisinde birleştirme niyeti hâsıl olmuştur. Bu kapsamda Pleven Planı olarak bilinen bir çalışma neticesinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu göz önüne

alınarak ulusüstü özelliğe sahip bir örgüt kurulması öngörülmüştür. Avrupa Savunma Topluluğu (AST) olarak bilinen bu girişim; Almanya'nın silahlanmasından, ulusüstü ordunun milli egemenliklerini zedeleme ihtimalinden çekinen Fransa'nın olumsuz tavrı nedeniyle neticelendirilememiştir (Türker, 2007: 50-51). Öneriyi yapan Fransa, gerek iç siyasetindeki komünist parti etkisi gerekse Avrupa'nın bir Amerikan savunma sistemi içine alınmasına karşı çıkan Charles de Gaulle'ün desteklediği görüşün etkisiyle, 1954 yılında antlaşmaya olumsuz oy vermiştir. Böylece Batı Avrupa'nın savunma ve güvenlik alanındaki bütünleştirilmiş bir yapıyı gerçekleştirmesi mümkün olmamıştır (Şöhret, 2013: 64). Bu süreçte İngiltere, İtalya ve Almanya'nın karşıt tutumu ve merkezi rol üstlenen Fransız Parlamentosu'nun anılan planı reddetmesi bu hedefin gerçekleşmesine engel olmuştur (McCornik, 2013: 195). Avrupa Savunma Topluluğu girişiminin olumsuz neticelenmesi sonrasında güvenlik ve savunma konusunda Avrupa devletleri için sorumlu ve elde kalan tek yapı NATO olmuştur.

Avrupa'nın güvenlik ve savunma açısından bütünleşme sürecindeki önemli gelişmelerden birisi de Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) kurulmasıdır. NATO'nun baskın varlığına rağmen Avrupa devletleri arayışına devam etmekte, ABD'de de Avrupa'nın bu savunma ve güvenlik alanındaki örgütlenme arayışına destek vermektedir. Bu noktada BAB; Brüksel Örgütü üyesi devletlerinin yanı sıra Federal Almanya, İtalya'nın da katılımları ile 1954 yılında Paris Antlaşması'nın imzalanması ile kurulmuştur (Çakmak, 2007: 101). Ayrıca imzalanan diğer antlaşmalar ile Almanya'daki işgal statüsü sonlandırılmış ve NATO'ya üye olarak kabul edilmiştir. Federal Almanya'nın bu birlik içerisinde bulunması hem kontrol altında tutulmasına hem de İkinci Dünya Savaşı kötü anılarına rağmen diğer ülkeler ile ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bir taraftan, ortak Avrupa savunmasını amaçlayan ve bu yöndeki önemli adımlardan birisi olmasına rağmen, NATO'nun gölgesinde kalarak istenilen düzeyde etkili olamamıştır.

Soğuk Savaş döneminde, yıkıcı dünya savaşlarının engellenmesi için yürütülen tüm örgütlenme çabaları; uluslararası güvenliğin sağlanmasında önemlidir ancak hiç şüphesizdir ki en önemli gelişme NATO'nun kurulmasıdır. 1948 Berlin Buhranı ile birlikte ABD, müttefiki olan SSCB ile uzlaşamayacağını ve başta Avrupa olmak üzere dünya siyasetinde SSCB'nin yükselişini durdurmak için yeni bir yol izlemesi gerektiğini anlamıştı. Bu kapsamda, Senatör Arthur H. Vandenberg tarafından ABD'nin güvenliğini ilgilendiren konularda ABD Başkanına bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara katılma yetkisini içeren bir tasarı sunmuş ve bu tasarı Haziran 1948'de Amerikan Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Vandenberg kararı olarak da anılan bu düzenleme, ABD'nin yalnızlık politikasını terk etmesi ve Avrupa ülkeleriyle kendi güvenliği çerçevesinde iş birliği yapmasını içermektedir. Bu politika çerçevesinde Nisan 1949 tarihinde; 1948'de Brüksel Antlaşması'nı imzalayan beş ülke Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra İzlanda, Danimarka, Portekiz, İtalya, Norveç, Kanada ve ABD arasında imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organization, NATO) kurulmuştur. Söz konusu NATO Antlaşması; 5. maddesi çerçevesinde üye tarafların bir güvenlik tehdidi ile karşılaşması halinde ortak bertaraf etme çabasında olacaklarını bildirmekte olup, üç temel görev alanı bulunmaktadır: toplu savunma, kriz yönetimi ve

ortaklıklar vasıtasıyla iş birliğine dayalı güvenlik (NATO, 2011). NATO'nun siyasi karar alma organı Kuzey Atlantik Konseyi olup tüm ülkelerin temsilcileriyle toplanmaktadır. Ancak üye ülkelerin siyasi ve ekonomik anlamda ABD'ye bağımlı olması nedeniyle politika ve strateji oluşturulurken veya değiştirilirken inisiyatif kullanamamışlar, ABD liderliğini ve karar alma mekanizmalarındaki gücünü kabul etmek zorunda kalmışlardır. Diğer taraftan Federal Almanya Cumhuriyeti'nin 1955 yılında NATO'ya kabul edilmesinin ardından SSCB; girişmiş olduğu siyasi, askeri ve ideolojik rekabet doğrultusunda Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım çerçevesinde 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova Paktı'nı kurmuştur.

NATO içerisinde alınan kararların ve yapılan operasyonların ABD'nin etkisinde kalması Avrupa devletlerini hem çok rahatsız etmiş hem de güvenlik uygulamalarına yönelik özgül politikalar üretememelerine neden olmuştur. Taraflar arasında gerginleşen ilişkilerde NATO şemsiyesi altında güvende hisseden ama tam istediği güvenli ortamı sağlayamayan Avrupa, dünya savaşları sonrasında yaralarını sarmaya çalışmıştır. Avrupa'da ortak güvenlik ve savunma için NATO nezdinde BAB çözümünün kabul görmemesi, NATO harici uluslar üstü bir savunma fikrinin kolaylıkla mümkün olmayacağını Avrupa devletlerine göstermiş; güçlü bir savunma için güçlü bir ekonomiye sahip olmanın gerekliliğini bir kez daha hatırlatmıştır (White, 2001: 145). Bu kapsamda, ekonomik kalkınma için gerekli olan entegrasyonu sağlamak ve pekiştirmek amacıyla önce 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 yılında ise Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Zira ekonomik iş birliğinin gelişmesiyle devletlerin siyasal bütünleşmesi, dolayısıyla ortak savunma ve güvenlik politikalarının tesisinin daha hızlı olacağı düşünülmüştür.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının güçlendirmenin önemli ve uluslararası arenada söz sahibi olmak için elzem olduğunu kabul eden Avrupa devletleri, o güne kadar ekonomik iş birlikleri üzerine inşa ettikleri dış politika girişimlerini güçlendirebilmek için askeri güç unsurlarının da öncelenmesi gerektiğinin altını çizmeye başlamıştır. Bu durum Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşturulması için 1990'ların başında NATO'da sürdürülen çalışmalarda gün yüzüne çıkmıştır. Ortak Dış ve Güvenlik Politika kapsamında Avrupa devletlerinin savunma ve güvenlik organizasyonunu yürütmek adına dönüştürülecek olan Batı Avrupa Birliği'nin, gerektiğinde Batı Avrupa Birliği'nin kontrolü ve yönetimi altında oluşturulacak bir kuvvetin olacağına gerektiğinde ise NATO'nun kaynaklarını kullanacağına ve bu yeni yapılanmanın kesinlikle NATO'ya rakip olmayacağına, NATO'nun Avrupa'daki yükünü hafifleteceğine hatta İttifakı güçlendireceğine sürekli vurgu yapılmıştır. Bu durumu pekiştirmek adına AGSK hiçbir zaman tek başına kullanılmamış, sürekli olarak "NATO içindeki AGSK" olarak ifade edilmiştir (Çayhan, 2002: 47).

Avrupa'nın savunulmasında ve güvenliğinin sağlanmasında NATO'ya bağımlılık ABD'ye bağımlılık olarak görülmüştür. Bu bağımlılıktan kurtulabilmek için ise 1980'lere gelindiğinde ortak bir güvenlik ve savunma politikası geliştirilmesi amacıyla başlatılan BAB'ın yetki alanını genişletilerek yeniden canlandırılması maksadıyla 1984 yılında Roma Bildirisi yayımlanmıştır. 1989 yılında Berlin

Duvarı'nın yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına müteakip, Avrupa'nın NATO'ya dolayısıyla ABD'ye ihtiyacı azalmaya başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa devletleri 1948 Brüksel ve 1954 Paris Antlaşmaları ile başlattıkları güvenlik ve savunma politikalarını yeniden gözden geçirme sürecine girmiştir. Buna yönelik ilk ciddi adım ise 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile atılmıştır.

Maastricht Antlaşmasına geçmeden önce 1986 yılında imzalanan ve Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi'ne de değinilmesi gerekmektedir. Kurucu Antlaşmalar'da önemli düzenlemeler yapan söz konusu Senet ile birlikte, 1970 yılında Davignon (Lüksemburg) Raporu ile üye devletlerin katılımıyla ve ortak dış politika yapım aracı olarak önerilen ancak amacına tam manasıyla ulaşamayan Avrupa Siyasi İşbirliği'nin, ortak güvenlik ve dış politika oluşturma ve uygulama sorumluluğunu hukuken üstlenmeleri sağlanmıştır (Horvath, 2007: 486). Başlatılan savunma alanında iş birliği sürecinin devamı niteliğinde görülebilecek olan Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu ise Lahey'de Ekim 1987'de kabul edilmiş olup, ortak savunma konusunda Avrupa devletlerini kendi savunma kimliğini geliştirme ve siyasi olarak bütünleşme yolunda olan Avrupa'nın savunma ve güvenlik konularındaki teşvik niteliğinde yaklaşımı nedeniyle Batı Avrupa Birliği'nin elini güçlendiren bir gelişme olmuştur. Tek Avrupa Senedi, AB içerisinde dış politika konusunda uyumlaştırma ve koordinasyon açılarından önemli gelişmelere yol açmıştır. Fakat SSCB'nin çöküşünün yarattığı sorunlar karşısında Tek Senet Mekanizmasının oluşturduğu kurumsal mekanizmanın da etkisiz olduğu görülmüştür (Şöhret, 2013: 65).

1992 yılında Maastricht Antlaşması Avrupa devletleri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Zira, savunma ve güvenlik politikaları oluşturma süreçlerinde iyi niyetli destek ve temenniler şeklinde geçen süreçler; Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına kavuşmasıyla kurumsal, sistematik ve daha yapıcı bir nitelik kazanmıştır. Bir başka ifadeyle, üye devletlerin ortak savunma ve güvenlik oluşturma niyetini ortaya koyması, savunma ve güvenlik ile ilgili tüm konuları değerlendirmeye değer görüp önyargıdan uzak gündeme dâhil etmeye çalışması önemli bir gelişmedir (Eliassen, 1998: 49). Söz konusu antlaşma ile üye devletler arasındaki iş birliği, dayanışma ve siyasal bütünleşmeyi teşvik eden 3 sütun üzerine yeniden ve daha sistematik olarak düzenlenmiş olup bunlar; “Avrupa Toplulukları”, “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, son olarak “Adalet ve İçişleri”dir (The Maastricht and Amsterdam Treaties Fact Sheet, 2021: 1). Bu kapsamda, konumuz ile ilgili olarak, güvenlik ve savunma ikinci sütunda kendine yer bulmuş, “güvenlik ve savunma ile ilgili tüm konular politika kapsamındadır” denilerek sınırları geniş tutulmuş, Avrupa bütünleşmesi için önemi ve gerekliliği tekrar teyit edilmiştir.

Batı Avrupa Birliği, Maastricht Antlaşması ile yüklenen sorumluluklar kapsamında 1992 yılında toplanarak Petersberg Görevlerini içeren Petersberg Deklarasyonu'nu yayımlamıştır. Söz konusu bildirge de, Avrupa devletlerinin ve dolayısıyla Birliğin işlevsel rolünü arttıracak savunma ve güvenlik faaliyetlerini sıralayarak; insancıl yardım ve kurtarma, barışı koruma ve kuvvet kullanımıyla desteklenen kriz yönetimi ile barışın tesisi olarak hükümetlerarası ve ulusüstü unsurlar çerçevesinde kurumsallaştırmıştır (Smith, 2004: 180). Böylece Birliğin kısıtlı da olsa müdahale alanları belirlenmiş,

Birleşik Müttefik Görev Gücü kurulmuştur. Bu durum bir nevi NATO ile rekabet olarak da görülebilse de Avrupa devletlerinin henüz NATO'ya alternatif bir siyasi veya askeri gücü bulunmamaktadır. Burada vurgulanması gereken bir antlaşma da; Maastricht kadar ileri düzey düzenlemeler getirmese de, eksikleri tamamlaması ve sürecin tamamlayıcısı niteliğinde 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'dır. Burada dikkat çeken iki gelişme bulunmakta olup, bunlar ortak savunma ve güvenlik kurulması için Avrupa Konseyi'ne yetki verilmesi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'nin ihdas edilmesi ve bu makama atama yapılmasıdır (Horvath, 2007: 492). Söz konusu temsilci; bir nevi üye devletlerin dış politika temsilcisi gibi görülebilir.

Avrupa devletleri, güvenlik ve savunma ile ilgili ortak politikalarını gerçekleştirdikleri dört zirve şekillendirmeye devam etmiştir. İlk olarak 1990'lı yılların sonuna doğru, 1998'de, Saint Malo Zirve'sinde Birleşik Krallık, ABD'ye rağmen, güvenlik ve savunma politikalarının içinin daha fazla doldurularak daha etkin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Bu durum, NATO şemsiyesi altında tezahür eden AGSK'nın değişmesi de demek olduğundan önemli bir kırılma yaratmıştır. Bu kapsamda; Birleşik Krallık ile Fransa arasındaki ilişkilerin artmasının da etkisiyle AGSP'nin gelişimine katkı sunan gelişmelerden Saint Malo Bildirisi ortaya çıkmıştır (Whitman, 1997: 7-8). Avrupa güvenliğine yönelik karşılaşılabilecek olası sorunlarla mücadele için bir ordu gücüne ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu bildiriye AGSP'ye yönelik kararların AB bünyesinde alınması esasına değinilerek sorunlar karşısında durum analizi yapabilecek kapasitede olması ve buna uygun bir yapının inşa edilmesinin gerekliliği benimsenmiştir (Hunter, 2002: 24). NATO içerisinde ABD tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılan BAB'ın Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası yapılırken öneminin farkına varılması ve ait olduğu değerin dillendirilmesi Avrupa merkezli bir güvenlik ve savunma anlayışının tesis edilmesi niyetini göstermekte; köklü bir değişiklik olarak tarihe not düşülmektedir. Bu kapsamda bakıldığında St. Malo Bildirisi ile birlikte; Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği politikası güden NATO ile ABD'ye bağımlılığını azaltmaya çalışan ve Avrupa odaklı savunma teşkilatlanması kurgulamaya çalışan AB arasında farklı bir dönemde başlamıştır. İkinci olarak Haziran 1999'da Köln'de bir zirve toplanmış olup St. Malo Zirvesi'nde alınan kararların arkasında durulduğu teyit edilmiş, olası krizlerle mücadele yönetimi ve çatışmaların önlenmesi amacıyla bir askeri gücün oluşturulması gerekliliğine değinilmiş, Petersberg Görevleri olarak bilinen yetkilerin Avrupa Birliği'ne devrine karar verilmiştir. Böylece bugüne kadar Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma temelini oluşturan BAB'ın misyonunu tamamladığı düşünülmüş ve feshine giden süreç başlamıştır (Çomak, 2005: 48). Üçüncü olarak; 1999 yılına gelindiğinde, Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen "Temel Hedef" konsepti kapsamında Avrupa Birliği'nin askeri kapasitesinin arttırılarak 50-60 bin kişilik bir kuvvet kurularak bir krize en fazla 60 gün içinde müdahalede bulunabilecek ve 1 yıl süreyle krizin bulunduğu bölgede kalmasını sağlayabilecek kapasiteye ulaşması hedeflenmiştir (Bailes, 1999: 305). Bir başka ifadeyle, bu hedef ile birlikte AB'nin dünyada yaşanan krizlerde NATO şemsiyesi altında değil de kendi kapasitesi ile müdahale etme niyetinin, uluslararası anlamda daha çok söz sahibi olma isteğinin aşikâr olmasıdır. Planlanan bu askeri güç, "ordu" olarak nitelendirilmemekte, Acil Müdahale

Gücü olarak adlandırılmakta ve Petersberg Görevleri kapsamında hareket icra etmesi planlanmakta olup günümüzde dahi istenilen aşamaya gelinememiştir. Dördüncü olarak, Haziran 2000'de yapılan Feira Zirvesi'nde yürütülecek askeri operasyonların yönetimi, stratejileri ve kategorizasyonu belirlenmiştir. Bu kapsamda NATO ve AB tarafından yürütülecek askeri operasyonlar özerkleştirilerek birbirinden ayrılması sağlanmış; NATO'ya üye olup AB üyesi olmayan ya da aday olan devletlerin, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası karar mekanizmalarına katkıları üzerine bir yol haritası belirlenmiştir (Demir, 2009: 135-136). Aralık 2000'de Fransa'ya yapılan zirvede; teamülen devam eden Avrupa Güvenlik ve Savunma politikasının Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının bir uzantısı olduğu hususu resmen kabul edilmiş; ortak savunma dışındaki BAB'ın görev, yetki ve sorumluluklarının çok büyük bir kısmı AB'ye devredilmiştir. Böylece güvenlik ve savunma alanlarında kurumsallaşma ve derinleşme mahiyetinde önemli bir eşik daha atlanmıştır.

Son olarak, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarındaki bazı hükümleri değiştiren ve Reform Antlaşması olarak da bilinen, 2007'de imzalanıp ve 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile birlikte Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının adı Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası olarak değiştirilmiştir. Ayrıca o güne kadar hiçbir antlaşmada yer almayan hükümler de Özel Hükümler başlığı altında kendisine yer bulmuş olup ilgili hükümlerin kayıt altına alınmasıyla bağlayıcılık kazanmış ve hukuken meşruiyeti sağlanmıştır.

Lizbon Antlaşması'ndaki düzenlemeler, liberal hükümetler arası yaklaşımın tipik göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamentonun ve Komisyonun yetkileri sınırlı bırakılmış ve Konseyin oyçokluğu ile karar vermesi prensibine bağlı kalınmıştır. Konsey asıl karar verici organ olmaya devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Lizbon Antlaşması'nın AB bütünleşmesinde yeni bir aşama olduğunu söylemek güçtür. Özellikle savunma politikası söz konusu olduğunda tüm önemli alanlar ulus devletlerin yetkisinde bırakılmıştır. Örneğin Avrupa Konseyi'nin oybirliği ile karar vermesi durumunda OGSP'nin ortak savunmaya dönüşebileceği 28 A/2 maddede belirtilse de, 3A maddesi ulusal güvenliğin her devletin kendi münhasır sorumluluğunda olduğunu belirtir. Dolayısıyla savunma alanında daha fazla bütünleşme açısından tüm çabalara rağmen üye devletler etkinliklerini devam ettirmektedir. (Şöhret, 2013: 77).

3. AVRUPA GÜVENLİĞİNİN GELECEK PERSPEKTİFİ

İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde şekillenen güvenlik politikaları, dünya siyasetinde güvenliğe yeni açılımlar getirmiş, güvenliğin fiziksel sınırlardan öte olduğu algısını gözler önüne sermiştir. Avrupa bütünleşmesinin de en zor alanlarından birisi, ortak savunma ve güvenlik anlayışının tesisidir; çünkü farklı uluslar, farklı çıkarlar, farklı siyasi ilişkilere sahip devletleri ortak bir politika savunmaya motive etmek kolay değildir.

Avrupa güvenliğinin bugünü ve geleceği söz konusu olduğunda doğru çıkarımlar yapabilmek adına öncelikle küreselleşme ve güvenlik olgusu bir arada düşünölmeli; küreselleşme çerçevesinde meydana gelen belirsizlik ve istikrarsızlığın, geleneksel güvenlik süreçlerini dahi ne şekilde etkilediği

ve büyük dönüşüme uğrattığı göz önüne alınmalıdır. Geleneksel güvenlik süreçlerinde güvenlik tehditleri açık, savunmaya yönelik stratejilerin belirlenmesi olanaklı iken, bugünün dünyasında güvenlik tehditleri muğlaklaşmış, ülkelerin güvenlik üretme kapasiteleri azalmıştır (Ağır, 2015: 109). Geleneksel dünyada ülkelere ilişkin güvenlik tehditleri apaçık bir şekilde, daha centilmen bir şekilde, ortaya konulmakta; bu tehditler ülkenin stratejik konumu, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ve doğal kaynakları ile doğrudan ilişkili olmaktaydı ancak günümüz dünyasında tehditler de değişmiştir. Bu kapsamda ülkelerin tek başlarına mücadele etmekte zorluk yaşadıkları; uluslararası terörizm, kitle imha silahları, başarısız (failed) devletler, organize suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, yasadışı göç, çevre sorunları ve salgın hastalıklar gibi asimetrik tehditler de ortaya çıkmıştır (Gül, 2016: 306). Bu asimetrik tehditler aslında İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası kurulan yeni dünya düzeninde yaşanan ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümlerin neticesinde ideolojik ve teknolojik gelişmeler ışığında ortaya çıkmış olduğundan basmakalıp mücadele yöntemleri istenen sonuçları vermemektedir. Bu nedenle, geleneksel askeri yöntemlere dayanan güvenlik yaklaşımı bugün halen önemini korurken, istenilen güvenliği tesis etmede zaman zaman yetersiz kalmaktadır. Bu tehditlerle daha etkin bir şekilde mücadele edebilmek için devletlerin iş birlikleri yapmaları kaçınılmaz olmuştur.

Avrupa Birliği, kurulmasına giden süreçten günümüze devletler arası iş birliğini derinleştiren ve yoğunlaştıran her entegrasyon hamlesinde sürekli olarak yetersiz kalmakla eleştirilmiş; ülkelerin farklı çıkarlara sahip olmaları ve egemenliklerini başka bir yapıya asla devredemeyeceklerine ilişkin atıfla başarısızlıkla sonuçlanacak bir girişim olduğu ifade edilmiştir. Hatta “The Economist” dergisi Mart 1982’de yayımladığı sayısında “Avrupa Ekonomik Topluluğu 25 Mart 1957’de doğdu, 25 Mart 1982’de bir ayağı çukurda” ifadesini bir mezar taşında kullanmıştır (The Economist, 2021). Birliğin birçok siyasi, ekonomik, toplumsal, hukuki ve kültürel krizle mücadele ettiği tartışılmaz bir gerçek olmakla birlikte yüzleştiği her sorun sonrasında her ne kadar beklentileri tamamen karşılayamasa da iş birliğini geliştirecek yeni adımlar attığı, en azından bu niyette olduğu, görülmektedir. Örneğin, 2002 yılında ortak para birimi Euro’ya geçerken Birliğin dağılacağı yüksek sesle dile getirilmişken, gerçekleştirdikleri doğru politikalar neticesinde Euro bugün ABD Dolarının ardından dünyada en büyük ikinci rezerv para ve en çok kullanılan ikinci para birimi konumuna gelmiştir (Euronews, 2021).

Avrupa devletleri arasında savunma ve güvenlik ekseninde NATO bağlamında temel olarak “Atlantikçi” ve “Avrupalı” iki farklı görüş bulunmaktadır. Atlantikçilerin başını Birleşik Krallık-artık üye olmasa da-, Portekiz, Danimarka, Hollanda, İtalya çekmekte; AGSP’nin güçlendirilmesinin yanı sıra ABD’nin de Avrupa güvenlik yapılanmalarında rol almasına karşı çıkmamaktadırlar. Diğer taraftan Avrupalı görüşü savunanların başında Fransa, Belçika ve Lüksemburg gelmekte, daha güçlü siyasi ve ekonomik birlik bağlarının tesis edilmesini ve böylece NATO ile olan bağımlılığın azaltılmasını savunmaktadır (Howorth, 2000). Her iki taraf da aslında özde AB’nin güçlü ve bütünleşmiş olmasını istemekte, sadece farklı yollardan bunu tesis etmenin doğru olduğunu düşünmektedir. Bu iki farklı bakış açısının da etkisiyle AGSP’nin gelişimi yavaş, meşakkatli ve tartışmalı olmuştur. Zaten bu asıl

mutabakat sorunu çözülmeyen, AB dışında yaşanacak olası krizlere müdahale ve çözüm gücüne tam anlamıyla sahip olunamayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş süresince ABD her ne kadar Avrupa devletlerinin ortak güvenlik ve savunma politikası inşa etmesini destekliyor gibi görünse de domine ettiği NATO'ya karşı bir rakip teşkilatlanmayı; kendisinin dâhil olmadığı siyasi, ekonomik askeri anlamda güçlenen bir yapının uluslararası alanda söz sahibi olmasını kabul etmeyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu adı konmamış rekabet ortamı aslında ABD'nin Avrupa üzerindeki hegemonyasını kırmak isteyen Avrupa devletlerini zaman içerisinde birbirine daha da yakınlaştıran bir etken olmuştur. Ancak, NATO imkânlarını kullanan ve kullanmaya devam eden AB, savunma ve güvenlik konusunda tam anlamıyla bağımsızlığını kazanamamıştır. AB; genişleme süreçlerini devam ettirmeyi başarabilirse -örneğin NATO'da ikinci büyük askeri güç olan ve aday ülke statüsündeki Türkiye bulunmaktadır- ve sorunlarını çözüme kapasitesini arttırmaya devam edebilirse ABD karşısında rekabet gücünü bulabilecektir. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin NATO'ya alternatif bir yapılanma inşa etme potansiyeli bulunmakla birlikte henüz gerçekçi görünmemektedir.

Avrupa Birliği, üyelerinin yaşadığı ekonomik kalkınma neticesinde zenginlik ve refah seviyelerinin artması ve sağladığı demokratik ve özgürlük odaklı sosyal haklar yönünden diğer bölge ülkelerini cezbetmeye devam etmektedir. 2013 yılındaki son genişleme ile üye devlet sayısı 28'e ulaşan Birliğin (sonrasında Birleşik Krallık 2020'de resmen ayrılınca 27'ye düşmüştür), sorunsuz bir birliktelik yaratmasını beklemek de naiflik olacaktır. Her tartışma, her kriz sonrasında devletler arası bir ortak yol bulup çözüme ulaşmayı başaran AB; temelde ekonomik saiklerle başladığı yolda durağan bir yapıda olmadığını, edindiği tecrübeler ile şekillendiğini ve ilişkileri siyasi anlamda da derinleştirdiğini göstermiştir. Son olarak, her dönem dile getirilen "Avrupa Birliği parçalanıyor, dağılıyor, yıkılıyor, çöküyor" söylemleri 2022 yılı itibarıyla halen gerçekleşmemiş, İngiltere'nin Birlik'ten ayrılmasına ve bazı ülkelerin ayrılmayı tartışması rağmen, yakın zamanda da gerçekleşmesi pek olası görünmemektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca, ilk yerleşik düzenden günümüze kadar insanların insanlarla, devletlerin devletlerle ilişkilerinde her daim huzur, emniyet, asayiş ve bir düzen ihtiyacı olmuştur. Tarihsel olarak daima önemli olan bireysel güvenlik hususu, özellikle insanların topluluk halinde yaşamaya başlaması ile birlikte, toplumsal güvenlik yaklaşımı içinde kabul edilmektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte, şehirlerin ve devletlerin güvenliklerine yönelik tehlike ve tehditlerde artış ve çeşitlenme yaşanmış; artık sadece bir şehre veya devlete değil insanoğluna topyekün gözdağı verilir olmuştur. Bir başka deyişle, küreselleşme ile güvenlik tehditleri de küresel nitelik kazanmıştır. Küreselleşen güvenlik sorunlarıyla devletlerin tek başlarına baş etmekte zorluk yaşamaları diğer devletlerle iş birliklerine gitmeleri gerekliliğini doğurmuştur.

Günümüzde bir gelişim ve dönüşüm süreci yaşayan Avrupa kıtası tarih boyunca savaşların ve çatışmaların sürdüğü bir yer olarak dünya siyasetine yön vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi içinde bir entegrasyon sürecine giren yaşlı kıta bu sayede eski tarihine göre daha barışçıl bir yer olmayı başarmıştır. Soğuk Savaş boyunca kapitalist ve komünist bloklara ayrılan Avrupalı devletlerin güvenlik yapılanmaları NATO ve Varşova Paktı şemsiyesi altında gerçekleşmiştir. 1951 yılında AKÇT ile kapitalist blokta başlayan birleşme süreci işlevsel (functionalist) alanlardaki iş birliği yaklaşımıyla savaşa alternatif bir yaklaşım getirerek işleyen barış sistemi oluşturmuş ve kapitalist blokta güvenlik topluluklarının oluşumuna zemin hazırlamıştır (Şöhret, 2013: 93).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ABD ve SSCB'ye dayalı ikili kutuplaşmaya sahne olmuş, bu kutuplaşmada küresel siyasetin yeni bir yöne evrildiği görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonunda galip tarafların ortak paydada buluşamamaları İkinci Dünya Savaşı'na neden olurken, bu defa savaşın başrolündeki isimler savaş sonrasında küresel güvenliğin kurulması ve dünya barışının sağlanması adına gayret göstermişlerdir. Gerek savaşın kazanan kaybeden her iki taraf için de ekonomik yükünün olması, gerekse savaş enerjisinin tarafların isteklerini çözümlenmede yetersiz kalması, sorunların çözümünde yeni bakış açılarının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir araya gelen devletler, barışı sürdürmek ve savaşa engel olmak, aynı zamanda güvenlik sorunlarını çözümlenmek adına bir dizi konferanslar gerçekleştirmişler, antlaşmalara imza atmışlar, hatta sorunların kalıcı çözümü adına uluslararası iş birliğine yönelik örgütlerin kurulmasını desteklemişlerdir. Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği gibi örgütler İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve uluslararası sorunların çözümünde rol oynayan küresel organizasyonlar olarak ön plana çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük kayıplar veren ve yeniden inşa sürecine başlanan Avrupa, ABD ve SSCB'nin çıkarlarının çatıştığı, Soğuk Savaş'ın odak noktalarından birisi olmuştur. Avrupa'nın bu dönemdeki en önemli şansı İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik ABD ve SSCB'nin çıkarları doğrultusunda uzlaşamamalarıdır. İki müttefik arasında esen soğuk rüzgârlar, Avrupa'da güvenliğin geleceğinin sağlam bir zemine oturtulması adına iş birliğine gidilmesini ve uluslararası örgütlerle bu sürecin desteklenmesini sağlamıştır. SSCB'nin dağılması sonrası iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesiyle Avrupa'nın, güvenlik ve savunma konusunda ABD'ye olan bağımlılığı azalma eğilimine girmiştir. Burada, büyük çaplı savaş olasılığının azalması ve Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlama konusunda daha fazla sorumluluk alma yaklaşımı önemli rol oynamıştır. Yıllar içerisinde bütünleşmesi pekişen, yarım milyara yakın nüfusa ulaşan ve dünyadaki en güçlü ticari blok olmayı başaran Avrupa, ABD'yi dengeleyerek küresel bir aktör olma niyetini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır.

1990'lı yıllarda yaşanan Yugoslavya, Bosna ve Kosova Krizleri ile ABD ve NATO olmaksızın Avrupa güvenliğinin, kendilerinin dışındaki araçlarla tam manasıyla sağlanmasında sorun yaşanacağını göstermiştir. Bir başka ifadeyle bölgesel düzeydeki çatışma risklerini gören Avrupa devletleri, bloklar arası hizipleşmenin tarafı değil ülkeler arasındaki ortak değerleri ve çıkarları önceleyen, güvenlik duygusunun pekiştiği sisteme ihtiyaç duyulduğunu idrak etmişlerdir denilebilir. Bu kapsamda, Avrupa devletleri kendi güvenlik ve savunma politikalarını daha derinlemesine kurgulamaya başlamış;

uluslararası sorunlarda ve küresel diplomaside etkili olmak amacıyla Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) gündeme gelmiştir. St.Malo ve Köln zirveleri ile AGSP kurumsal yapısı şekillenmeye başlamış, Avrupa'nın Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturmasında etkili olmuştur. 1986 yılında imzaladıkları Tek Avrupa Senedi ile ortak dış politika oluşturma girişimleri temennilerin ötesine geçmeyi başaramayan Avrupa, Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına kavuşmuştur. 1999 yılının Haziran'ında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile bu politika biraz daha geliştirilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Feira Zirvesiyle AB üyesi olmayan ama NATO üyesi olan ülkelerin de durumları göz önünde bulundurularak NATO-AB iş birliği süreçleri pekiştirilmiştir. Aynı yılın Aralık ayında yapılan Nice Zirvesi ile ise Petersberg görevleri olarak da adlandırılan; barışı koruma, insani yardım, kurtarma operasyonları ve kriz bölgelerine acil müdahale anlarında gerekli olan karar alma yürütme organlarının ihdas süreci tamamlanmıştır. 2001 yılının başında AB adına güvenlik ve savunma politikası üretme gayesiyle Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile AB Askeri Komitesi kurulmuştur. Bu süreci desteklemek, dağınık haldeki kaynak ve güçleri toparlamak için Avrupa Uydu Merkezi ve Avrupa Savunma Ajansı birliğe kazandırılmıştır. Son olarak Aralık 2009'da Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle, kurumsal dönüşüme giren Avrupa Birliği; AGSP'nin adını ve niteliğini değiştirerek Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası olarak kabul etmiştir.

Ancak AB'nin AGSP kapsamında uluslararası bir aktör olamamasının nedenlerinden biri de üye ülkelerin ulusal savunma harcamalarında farklılıklar olması ve ekonomik gelişmeye verilen önem dolayısıyla askeri harcamaların kısıtlı olmasıdır. Bu yüzden AGSP daimi bir askeri kuvvete henüz sahip olmamıştır. Ayrıca üyeler arasında ortak savunma ve güvenlik konularında farklı yaklaşımlar mevcuttur. AB'nin kurucu üyelerinden Fransa güvenlik konusunda ABD'den ve NATO'dan bağımsız olunmasını talep ederken, İngiltere AGSP'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden yararlanılarak geliştirilmesini istemektedir. AB'nin NATO ve ABD'nin askeri olanaklarına oranla oldukça düşük seviyelerdeki kapasitesi bağımsız bir güvenlik ve savunma aktörü olmasının önündeki en önemli engeldir (Şöhret, 2013: 95).

ABD, Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde durmasına yönelik girişimleri desteklemiş olmakla birlikte kendisine ve kurulmasında öncü rol oynadığı NATO'nun Avrupa üzerindeki etkinliğine yönelik olası meydan okumaları asla kabul etmeyecektir. Ayrıca, NATO'nun yıllar içerisinde edindiği askeri, bürokratik ve müşterek operasyonel tecrübeyi, farklı ülkelerin birlikte hareket edebilme kabiliyetini, araç teçhizat ve doküman standardizasyonunu, insan gücünün yetiştirilmesini sivil niteliği ağır basan AB'nin kısa vadede gerçekleştirmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Avrupa Birliği'nde siyasi ve ekonomik entegrasyon 1951 yılında Paris Antlaşması ile hayata geçen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan bu yana çok büyük ilerleme kaydetse de Birlik, ortak bir güvenlik politikası yaratma konusunda aynı başarıyı yakalayamamıştır. Bunun en büyük sebebi olarak ise Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin güvenlik meselesini henüz bir üst otoriteye devretme konusunda şüpheli yaklaşımlarının büyük payı bulunmaktadır.

Finansal Destek:	Bulunmamaktadır.
Çıkar Çatışması:	Bulunmamaktadır.
Etik Kurul Onayı:	Gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 97-13.
- Akçay, E. Y. , Argun, Ç. ve Akman, E. (2011). AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (4), 117-131.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Ateşoğlu, G. N. (2006). *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bailes, A.J. K (1999). NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity, *Defense Analysis*, Vol.15, No:3.
- Birleşmiş Milletler (1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf
- Bozyel, F. (2021). Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 50, 139-158.
- Buzan, B. (1990). *People, States and Fear: An Agenda For International Security studies In The Post-Cold War Era*, Great Britain: Harvester Wheatsheaf.
- Çaşın, M. H., Özgöker, U. & Çolak, H. (2007). *Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi Avrupa Birliği*, İstanbul: Nokta Kitap.
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliği*, Ankara: Platin Yayınları.
- Çayhan, E.B.(2002). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 3, 42-55.
- Çomak,H. (2005). *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye*, İstanbul: Tasarım Yayınları.
- Demir, S. (2009). Avrupa Güvenlik Mimarisinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'nin Bu Güvenlik Mimarisindeki Yeri, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (5), 9.
- Eliassen, K.A. (1998). *Foreign and Security Policy In The European Union*, London: Sage Publications Ltd.
- Euronews (2021). Dünyanın En Güçlü İkinci Rezerv Para Birimi Euro 20 Yaşında. <https://tr.euronews.com/2021/12/07/dunyan-n-en-guclu-ikinci-rezerv-para-birimi-euro-20-yas-nda> (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- Gül, M.(2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvelik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 303-320.
- Gönlübol, M. (1982). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hunter, R.E. (2002). *The European Security and Defense Policy: NATO's Comparison or Competitor*, Santa Monica: RAND Corporation.
- Howorth, J.M. (2000). European Integration and Defence: The Ultimate Challenge, *Institute for Security Studies Western European Union*, Chaillot Paper 43.
- Horvath, Z. (2007). *Handbook On The European Union*, Budapeşte: HVG-ORAC Publishing House Ltd.
- Keskin, F. (2005). *Birleşmiş Milletler ve Türkiye*, Ankara: Ekin Yayınları.
- McCormick, J. (2013). *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, Çev. Yusuf Şahin Hasan Hüseyin Şahin, Ankara, Türkiye, BigBang Yayınları.

- NATO (2011). NATO Nedir?
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20111122_what_is_nato_tu.pdf
(Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- Özdal, B. & Genç, M. (2005). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Bursa: Alfa Akademi Basın Yayın Dağıtım.
- Smith, M.E. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge: Cambridge University Pres.
- Şöhret, M. (2013). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durumu, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 59-100.
- The Economist, (2021). <https://www.economist.com/europe/2021/05/01/the-european-commission-is-becoming-more-powerful-quietly> (Erişim Tarihi: 08.01.2022)
- The Maastricht and Amsterdam Treaties Fact Sheet, (2021). https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2022)
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. (2019). "Türk Dil Kurumu". 11. Baskı. Ankara.
- Türker, H. (2007). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ullman, R.H. (1983). Redefining Security, *International Security*, 8(1), 1-10.
- Ülger, İ.K. (2002). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşumu*. Ankara, Türkiye, Gündoğan Yayınları.
- White, B. (2001). *Understanding European Foreign Policy*, London: Palgrave.
- Whitman, R.G. (1997). Amsterdam Unfinished Business? The Blair Governments Initiative and The Future of The Western European Union, *EU Intitute for Security Studies. Occasional Paper 7*. (<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/occ007.pdf>)